

УДК 685.1

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ЇХ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА СТАДІЇ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

Коренева А.Б.

Харківський національний економічний університет

В статті розроблено методичні рекомендації щодо типологізації підприємств у залежності від їх фінансового стану та стадії життєвого циклу з використанням програмного продукту STATIATICA 6.0, згідно з яким можна отримати дві однорідні групи: кризові та безкризові підприємства.

The article consist of methodical recommendations on typologisation the enterprises depending on their financial condition and a stage of life cycle with use STATIATICA 6.0 according to which may to receive two groups of the enterprises are developed: crisis and crisisless.

Постановка проблеми. Криза є об'єктивним явищем, що супроводжує діяльність та розвиток будь-якого суб'єкта господарювання в умовах ринкової економіки. Несвоєчасне реагування на її прояви створює загрозу банкрутства підприємства протягом усього життєвого циклу. Кожній його стадії притаманні особливі умови формування ресурсного потенціалу, різний рівень досягнутих результатів, характерні причини криз тощо [1]. Тому при формуванні та впровадженні механізмів антикризового управління підприємством слід враховувати рівень прояву на ньому кризових явищ та відповідність таких механізмів умовам функціонування підприємства, які є особливими на кожній стадії його життєвого циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методичних рекомендаціях щодо визначення прояву кризи на підприємстві, представлених у дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців [1 – 2], найбільш поширеними є два методи: перший ґрунтується на системі моделей визначення вірогідності настання банкрутства, другий – на традиційному фінансовому аналізі.

Особливістю першого методу є те, що його використання дозволяє визначити ступінь прояву кризи на підприємстві шляхом порівняння значень інтегральних показників з певними граничними значеннями (моделі Альтмана, Спрінґейта, Фулмера, Чессера, Лиса, Сайфуліна і Кадикова та ін). Особливістю другого методу полягає у порівнянні системи фінансових показників із рекомендованими (нормативними).

Як свідчить аналіз, теоретики та практики звертають увагу на те, що як граничні, так і нормативні значення показників, що використовуються у кожному з указаних методів, залежать від галузевої приналежності підприємства. Однак у науковій літературі не знайшла відображення диференціація їх рівня у залежності від стадії життєвого циклу, на якій воно знаходиться у конкретний час. Це є суттєвим недоліком діючих методичних рекомендацій, оскільки значення показників, які є нормою на одній стадії життєвого циклу, можуть характеризувати іншу як кризову.

Мета статті. Розробити методичні рекомендації щодо типологізації підприємств у залежності від їх фінансового стану та стадії життєвого циклу.

Основні результати дослідження. Характерною особливістю оцінювання фінансового стану підприємства як складної виробничо-економічної системи є множинність елементів, які описують його систему фінансових показників. У такому випадку доцільно використовувати методи багатомірного, зокрема кластерного, аналізу. При цьому слід зауважити, що такий аналіз має певні недоліки та обмеження. Зокрема, склад та кількість кластерів залежить від обраних критеріїв розбиття сукупності об'єктів на певні групи. При зведенні початкового масиву даних до більш компактного вигляду можуть виникати певні спотворення, а також губитися індивідуальні риси окремих об'єктів за рахунок заміни їх характеристиками узагальнених значень параметрів кластера [3].

У зв'язку з цим очевидно, що найбільш коректним підходом до кластеризації підприємств є вибір сукупності суб'єктів господарювання, які знаходяться на одній стадії життєвого циклу. При цьому слід мати на увазі, що в такому випадку до певної міри втрачається індивідуальність виробничо-господарської діяльності кожного підприємства.

Як відомо, кластерний аналіз передбачає використання декількох методів групування об'єктів (ієрархічні, дивізивні, ітеративні, методи, що використовують теорію графів тощо). Особливе значення серед них займає група ітеративних методів, сутність яких полягає в тому, що процес групування об'єктів починається з окреслення певних початкових умов. Так, для методу k-середніх, який належить до цієї групи, такою умовою є визначення кількості кластерів, на які повинна розшаруватися сукупність однорідних об'єктів. Його використання для розбиття сукупності підприємств на два типи (кризові та безкризові) є найбільш доцільним через дві причини. По-перше, для отримання кластерів однорід-

них об'єктів (підприємств) достатньо сформувати матрицю вихідних даних – абсолютних та відносних фінансових показників діяльності підприємства. По-друге, використання цього методу передбачає як вихідні дані попередньо визначати необхідну кількість кластерів. У нашому випадку таких кластерів буде два.

На рис. 1 наведено алгоритм типологізації підприємств у залежності від їх фінансового стану на кожній стадії життєвого циклу з використанням методу k-середніх.

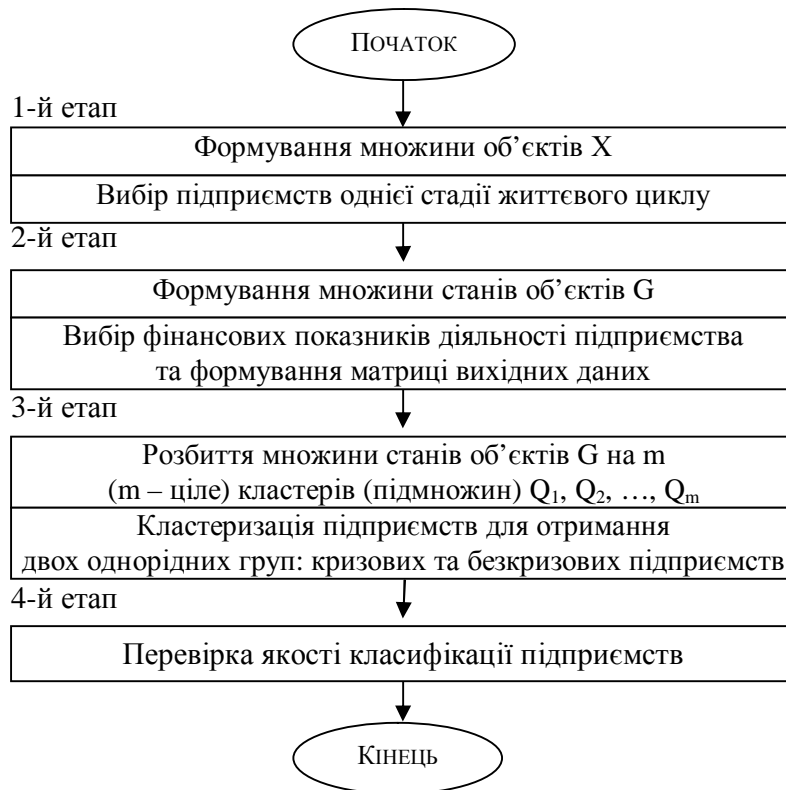

Рис. 1. Алгоритм типологізації підприємств у залежності від їх кризового стану на кожній стадії життєвого циклу

Апробацію запропонованого методичного підходу здійснено на підприємствах Харківської області.

На першому етапі типологізації було обрано групу підприємств, які у 2007 році знаходилися на стадії росту. Методичний підхід до визначення стадії життєвого циклу суб'єкта господарювання наведено у роботі [4]. До них увійшли АТВТ "Харківський молочний комбінат; ВАТ "Ф.Т.Р."; ВАТ "РОСС" та ВАТ "БАЛЦЕМ".

На другому етапі здійснювався відбір показників, які змістовно характеризують фінансовий стан підприємства. До них було віднесено класичні групи показників із системи фінансового аналізу: коефіцієнти ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності, показники ліквідності балансу. Доцільність використання вказаних груп показників обґрунтовується таким:

- показники ліквідності (платоспроможності), характеризуючи можливість підприємства своєчасно розраховуватися за своїми поточними фінансовими зобов'язаннями за рахунок бігових активів різноманітного рівня ліквідності, дозволяють виявити загрозу втрати платоспроможності підприємства у короткостроковій перспективі;
- показники фінансової стійкості, виявляючи рівень фінансового ризику, пов'язаного зі структурою джерел формування капіталу підприємства та ступінь його фінансової стабільності в процесі розвитку, дозволяють ідентифікувати посилення загрози щодо втрати платоспроможності підприємства у довгостроковій перспективі;
- показники ділової активності, характеризуючи швидкість формування капіталу підприємства та його структурних елементів, дозволяють виявити загрозу зниження інтенсивності розвитку підприємства;
- показники рентабельності, які характеризують спроможність підприємства генерувати необхідний прибуток у процесі своєї господарської діяльності та визначають загальну ефективність використання активів та вкладеного капіталу, дозволяють виявляти загрози зниження ефективності роботи підприємства в цілому.

У табл. 1 представлено значення фінансових показників, які формують матрицю вихідних даних, що характеризують множинність стану суб'єктів господарювання – другий етап кластеризації.

Таблиця 1

Фінансові показники діяльності підприємств, тис. грн

Показник	Підприємства			
	АТВТ "Харківський молочний комбінат"	ВАТ "Ф.Т.Р."	ВАТ "РОСС"	ВАТ "БАЛЦЕМ"
X1	0,84	0,65	0,57	1,00
X2	1,79	0,43	0,22	1,78
X3	2,71	1,24	0,94	2,76
X4	34580,90	179,25	-1611,00	87821,20
X5	0,69	0,38	0,42	0,76
X6	0,16	0,81	1,36	0,27
X7	1,85	0,31	-0,09	1,89
X8	7,17	5,60	4,03	4,59
X9	158,84	39,54	67,67	69,04
X10	12,05	21,36	21,90	10,94
X11	23,25	10,74	6,68	12,66
X12	3,03	5,64	5,15	3,47
X13	0,23	0,15	0,13	0,38
X14	1,66	0,82	0,54	1,73
X15	0,68	0,51	0,63	2,47
X16	0,7	0,83	0,69	1,31

Умовні позначення:

Група показників ліквідності: X1 – абсолютна ліквідність; X2 – термінова ліквідність; X3 – загальна ліквідність; X4 – чистий обіговий капітал.

Група показників фінансової стійкості: X5 – автономії; X6 – співвідношення власних та позикових коштів; X7 – забезпечення власними джерелами поповнення обігових коштів.

Група показників ділової активності: X8 – обіговості оборотних коштів; X9 – обіговості готової продукції; X10 – обіговості дебіторської заборгованості; X11 – обіговості кредиторської заборгованості;

X12 – обіговості власного капіталу.

Група показників рентабельності: X13 – продажу; X14 – оборотного капіталу; X15 – основного капіталу; X16 – власного капіталу.

На третьому етапі з використанням програмного продукту STATISTICA 6.0 було здійснено кластеризацію підприємств. В результаті було виділено дві їх однорідні групи (два кластери) (рис. 2).

До першої групи підприємств, які формують кластер без кризових, увійшли АТВТ "Харківський молочний комбінат" та ВАТ "БАЛЦЕМ". До другої групи (кризові підприємства) увійшли ВАТ "Ф.Т.Р." та ВАТ "РОСС" (рис. 3).

Для перевірки якості кластеризації підприємств у залежності від їх кризового стану використано такі критерії:

- 1) критерій Фішера, значення якого по кожному з показників діяльності підприємств, що кластеризуються, більше нуля, що свідчить про коректність кластеризації;
- 2) критерій р-помилки, значення якого менше одиниці, що також свідчить про коректність кластеризації;
- 3) показник відстані між членами кластеру, що є достатньо малим, щоб вважати кластер однорідним;
- 4) показник відстані між самими кластерами, що є достатньо великим, щоб вважати кожний кластер відмінним від іншого (четвертий етап).

Таким чином, віднесення АТВТ "Харківський молочний комбінат" та ВАТ "БАЛЦЕМ" до типу безкризових, а ВАТ "Ф.Т.Р." і ВАТ "РОСС" до типу кризових підприємств є коректним.

Висновки. Як свідчать результати проведеного дослідження, запропонований методичний підхід до типологізації підприємств у залежності від їх фінансового стану для кожної стадії життєвого циклу дозволяє коректно здійснити їх кластеризацію на такі, що знаходяться у кризовому стані, та безкризові підприємства. У свою чергу, це дозволить розробити для кожної групи специфічні методи та

інструменти забезпечення їх подальшої безкризової діяльності чи шляхи виходу із кризового стану, що є метою подальшого дослідження.

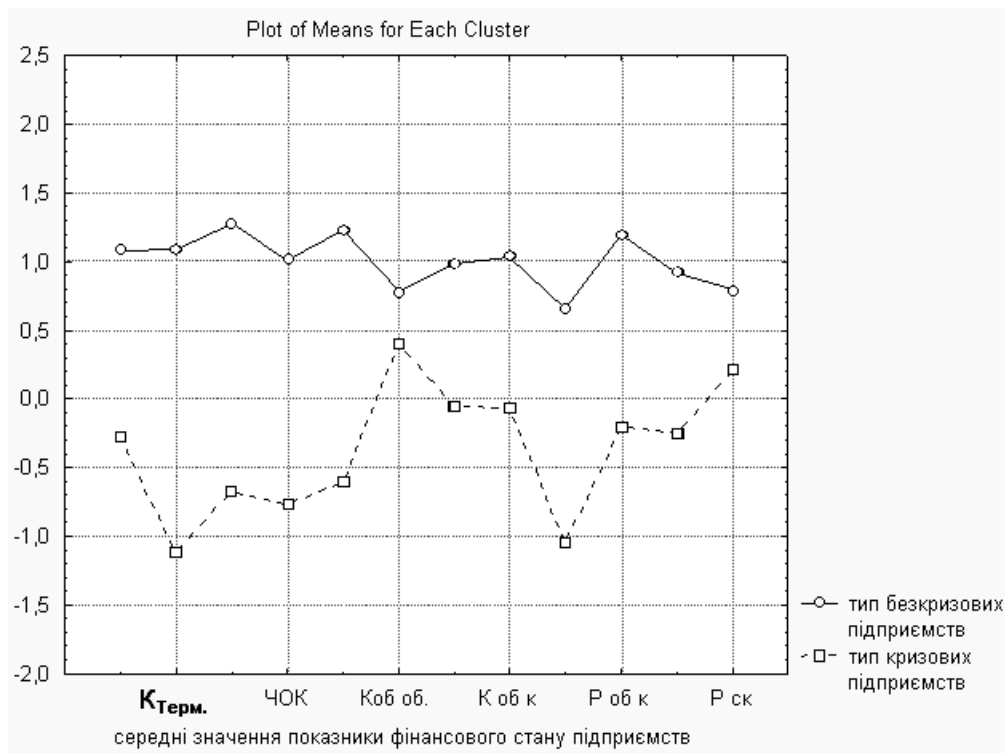

Рис. 2. Кластеризація підприємств по двох типах: безкризові та кризові

а)		б)	
Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 2 cases		Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 2 cases	
	ХМК	БАЛЦЕМ	
Distance	0,587816	0,587816	
	ФТ	РССС	
Distance	0,73073	0,73073	

Рис. 3. Ідентифікація підприємств, які належать до типу безкризових та типу кризових

ЛІТЕРАТУРА

1. Лігоненко Л.О. Антикризисное управление предприятием: теоретико-методологические основы и практический инструментарий. – К.: КНЕУ, 2001. – 580 с.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Механизмы и модели управления кризисными ситуациями: Монография / Под ред. Т.С. Клебановой. – Х.: ИД "ИНЖЭК", 2007. – 200 с.
4. Мартюшева Л.С., Коренева А.Б. Финансовые инструменты определения стадии жизненного цикла предприятия // Бизнес Информ. – 2008. – № 8 (354). – С. 71 – 75.